

Högt över ytan

av

Christian Munthe ©2020

Vissa morgnar känns det lättare att vakna. En känsla inte olik den när taffeln brutits efter en lite för långdragen bjudning och hon äntligen diskret kan lätta på kjolinningen medan gästerna rör sig ut mot hallen. Nyvaken och som vanligt på knä i sängen, lutar hon sig mot fönsterkarmen för att ta några glupska nypor luft i glipan, innan hon drar igen fönstret som fått stå på glänt under natten. Men i stället för skräcken att dras ned i djupet och drunkna som de andra i vraket hon lämnat under sig finner hon dessa morgnar en överrumplande lättnad i solarplexus. Inga hala huvudsvålar som motvilligt ger efter under fotsulorna i isvattnets djup. Inga hårtestar som sjögräsligt fastnar mellan tår och snor in sig i knappar och blixtlås innan de rivs loss av kraften när hon skjuter ifrån mot ytan och räddningen.

Ingen annan människa ger sömnen stadga genom att vara intill, inte sedan Göran. Sedan dess hon lämnade honom i djupet efter sitt frånskjut uppåt, med den sjunkande färjan försvinnande i mörkret under sig. Vänner har hon förstås, om det nu är vad de är. Ett umgänge i vilket fall. Rituellt upprepade gester av tillhörighet och besvärjelser av fortsatt liv i sällskap av människor hon i någon mening känner väl, flera sedan ungdomsåren på Carlssons. Välkomstdrinkar, snittar med *foie gras* och sauternesvin som inledning till tre rätters konversation mellan alltmer åldrade bekantskaper med allt mindre att säga varandra. Men en slags samvaro likafullt, ingen patetisk isolering av det slag som skulle ha varit en värre skam än obestånd.

Vanan att sova med öppet fönster har hon sedan dess, sedan Görans undergång och hennes egen räddning. En lång tid efteråt blev det inte mycket till sömn alls, även om kemikalierna kunde erbjuda en avdomnad medvetlöshet. Så småningom blev hon mäktig ett upphackat tillstånd av kallsvettiga panikattacker och korta avbrott av verklig dvala. Det var då idén om att kunna ta sig ut började bli central: att ha en flyktväg för att kunna kämpa sig undan drunkningens iskalla grepp, upp över ytan. Hon övergav sängkläder och klädde sig i en rekorderlig men alldeles för dyr flanellpyjamas från NK. Randig i samma matta färger hon minns från barndomens nätter under vaddtäckena hos farmor i stugan på landet, där det inte fanns annan värme än braskaminerna och kökets svarta järnspis. Vilken färg man fått var en återkommande källa till kiv mellan syskonen, nu kan det kvitta. Det

viktiga är att hon inte fryser av nattluften, men ändå kan hålla flyktvägen öppen. Stenhuset på Östermalm som anlagts vid förrförra seklets slut erbjuder gammaldags hakar, så att fönstren kan ställas på vid gavel utan att börja slå. Med tiden återkom sängkläderna och pyjamasen stoppades undan. Fönsteröppningen dröjer sig däremot kvar; numera mindre radikal, men ännu en decimeter generös glipa som hon på knä sluter till varje morgon, efter att ha försäkrat sig om att det är luft och ingenting annat som strömmar ned i lungorna.

Tideräkningen är fortfarande förvirrande. Som barn fascinerades hon av tanken att få uppleva ett sekelskifte som vuxen, men nu när det passerat märks inget av den mystik som hon väntade sig då. Kanske är det just därför som det inte känns riktigt verkligt, känns som att malströmmen efter det sjunkande stålskrovet ännu suger henne nedåt när hon kämpar sig uppåt. Som om ett blysänke skulle dra henne tillbaka mot nittonhundratalets sista decennium, hur mycket hon än fäktar mot ytan för att hålla det under sig. Fäktar som man gör med kläderna på i det tunga, iskalla bräckvattnet, när väl fotsulorna fått spjörn mot hjässorna inunder och kan skjuta ifrån så att hårtestarna lossar från knapparna de snott in sig i; med ett läte som inte borde höras alls men som i hennes vattenfyllda öron river som när ett gammalt lakan trasas sönder.

Där hör hon hemma, tänker hon nu tjugo år senare, drygt femtiofem och flämtande i fönsterglipan. Där i decenniet där Göran blev kvar. Där livet plötsligt uppenbara sig då de fångades av lidelsen och tillsammans flydde fältet inför julleligheterna. De ställde in alla möten, middagar och hans släkttilldragelser för att bara ge sig av: Tog nattåget till Berlin från Malmö via Trelleborg och färjan till Sassnitz, väntade några iskalla timmar på kaféer kring Bahnhof Zoo innan de kunde ta S-Bahn till Lichtenberg-stationen och borda tåget österut. 1993 var det ännu långt kvar till den nya centralstationen kunde invigas, men resan var ändå ingen match jämfört med innan järnridåns fall några år tidigare. Men Göran höll äventyrskänslan vid liv med berättelser från resorna till Prag han gjort som student.

”DDR-vakterna var inte kloka. De hade strålkastare och k-pistar och hundar, och de tog säkert en kvart på sig för att kolla varje pass medan de skruvade i sär halva tåget. Helt galet!”

”När ni åkte *in*? Varför då?”

”De var väl oroliga för alla svenska kärlekspar kanske?”

”Du är så dum!”

”Bara kär, min älskling! Kyss mig hela vägen till Warszawa!”

Krakows urtida stadskärna över jul, med midnattsmässa på själva aftonen och obskyra källarklubbar om nätterna, ännu ett tecken för den nya tiden. Där kunde de fly den tjugogradiga kylan, vänslas ifred och nyfiket studera den inte alltför diskreta prostitutionen medan de drack tokiga drinkar och åt *zapiekanika* och *bigos* till nattmat. Sedan tåget tillbaka till Warszawa för ett vansinnigt nyårsfirande

på Zamkowy-torget, med säkert trettio tusen stupfulla polacker som skålade och sköt raketer i alla riktningar, ännu överväldigade av den nyvunna friheten. De flydde iskylan genom att med svenska kronor muta sig in på den enda nattöppna klubben i närheten, en irländsk pub som förvandlats till nyårsdisco och som egentligen bara accepterade förbokade gäster. Ett par dagar därefter tog de tåget till Gdańsk och stillheten i den återuppbyggda hansastadens magnifika medeltida centrum. De beundrade silversmedernas mästerverk och han ville köpa henne ett bärnstenssmycke, men till slut enades de om att det var för tidigt, att tiden för sådana gester skulle komma senare, att de nu så här i början skulle nöja sig med kärleksyran. Sedan kom den oundvikliga hemfärden och efter att ha studerat turlistorna upptäckte de att färjan till Nynäshamn var fullbokad flera turer, vilket skulle tvinga dem kvar alltför länge. I stället bordade de tåget till Świnoujście, där bil- och tåg färjan Jan Heweliusz trafikerade Ystad dagligen och accepterade obokade fotpassagerare så långt platserna räckte. Från Ystad skulle de lätt kunna ta sig till Malmö och vidare hem med sina returbiljetter till Stockholm. En dryg timme före midnatt den 13 januari klev de ombord och installerade sig i restaurangen, tätt hopkrupna medan färjan långsamt lade ut i den isande natt som prognoserna lovat skulle bli ordentligt blåsig.

Första året efteråt var doften av honom just då det enda hon kunde minnas av honom: den sötsura lukten av polsk brunkolsrök, som hunnit impregnera kläderna under veckorna av kärleksflykt, uppblandad med resdamm, cigarett rök och hans mansdoft som öppnat henne för världen innan alla förebud om en delad framtid upplösts där bland isflaken och de sugande vattenvirvlarna.

Men han återkom. Som en mild vålnad återkom Göran; smekte hennes kind och nacke som den gången, den första. Inledningsvis smygande, en osynlig slöja av tunn rök som förde med sig en oförklarad hetta i huden. Första gången var hon på väg från arbetet på banken, längs Hamngatan på Kungsträdgårdssidan. Sensationen fick henne att vackla till och hon sökte sig snabbt in i parken, för att kunna sätta sig på en av bänkarna under de fullt utslagna körsbärsblommorna invid fontänen. Är det övergångsåldern som börjar? hann hon fråga sig själv innan a-ningens självklara källa slog henne och hon en explosivt pulserande iskyla svepte genom kroppen; som om allt blod med ens drogs ihop till en enda koncentrerad punkt i ryggradens mitt. Efteråt var hon lättad över att inte ha gråtit. Visserligen fanns NK:s kundtoaletter tvärsöver gatan från där hon satt sig, men tanken på att hulkande och med rinnande mascara ta sig dit var outhärdlig. Det tog säkert tjugo minuter att hämta sig och under tiden fick hon hålla sig hårt i bänken med båda händerna och anstränga sig till sitt yttersta för att inte börja skaka. Och hela tiden kunde hon inte tänka på något annat än att någon strax skulle upptäcka hennes sårbarhet och passa på att stjäla handväskan från Louis Vuitton som hon ställt alldeles

intill. Mellan de singlande, snövita kronbladen av körsbärsblom kände hon handens smekning mot kinden och anade Görans bekymrade blick, multiplicerad i de tusentals fasetterna från de mikroskopiska droppar som spreds som en mjuk dimma från fontänens mäktigt böjda strålar.

Sedan återkom han tillräckligt ofta för att minnet skulle börja anta fastare form. Hon började ana hans ansikte igen, sedan ryggtavlan, gesterna och hållningen som hon skulle känt igen även på mycket långt håll. Men handen mot kinden blev samtidigt allt mindre smeksam, alltmer en sträv påminnelse som lämnade en påtaglig sveda. Det var ungefär då som känslan under fotsulorna började ge sig tillkänna. Som själva ärrbildningen när såret i sinnet slutit sig, rodnaden lagt sig och svullnaden gått ned: svålen med sitt hår, det sega motståndet när hon tar spjärn, testarna som rivs loss. Det är priset hon betalar för att ha honom tillbaka från glömskans töcken: att inte längre kunna vakna ur en vanlig dvala, kanske lite yr, men långt ifrån paniken och mordet.

Det blev stora rubriker och skrivelser – konstigt vore det annars när ett femtiotal människor gått under i en dramatisk fartygsolycka. Men uppmärksamheten kom främst att handla om orsak och skuld och den gamla kommuniststatens brister: eftersatt underhåll, berusad besättning, oförmåga att utreda haveriet korrekt. För tio år sedan läste hon att det dittills inte gjorts någon regelrätt haveriutredning, och att frågan drevs i europeiska domstolar. Men ingen har någonsin kontaktat henne och hennes namn figurerade aldrig i pressen, där döden är mer intressant än livet. Göran bordade färjan med sitt danska pass och identifierades i inledningsskedet inte som svensk; därför saknades hans bild bland de passfoton som prydde tidningarnas svarta förstasidor de första veckorna efter olyckan. Hon förstod sedan att det varit ett svårt pussel med DNA-tester och annat, och att ett drygt tiotal offer ännu var oidentifierade då kropparna inte kunde bärgas. Efter en lång sjukskrivning begärde hon förflyttning till ett annat kontor, och Görans familj hade hon förstås inte någon kontakt med. Så ingen förstod att de varit tillsammans ombord; hemligheten är för evigt skyddad. Efter några månader riktade medieintresset hur som helst sitt glupska sökarljus mot något annat. Och sedan kom den *stora* katastrofen. Med tio gånger fler offer, nästan alla svenskar, förpassades hennes egen tragedi i ett enda slag till offentlighetens marginaler.

Lättnaden att slippa undan har nu mognat med smekningarnas ökande strävhet och fotsulornas alltmer påtagliga förnimmelse. Varje dag är ägnad att dölja bedragaren och mördaren, den som överlevt för att ingen rättvisa finns och för att kärlek är omöjlig utan straff. På arbetet och i vänkretsen förklarade hon sin långa sjukfrånvaro med en utdragen men framgångsrik cancerbehandling som krävt mental återhämtning – det fick de snokiga att tystna generat.

För att klargöra sin egen hållning inför sig själv har hon läst flera böcker av

förintelseöverlevare, äventyrare, soldater och andra som klarat sig ur extrema umberändan och livshotande faror. Hon märker att de, vars olycka berott på andra människors illvilja eller vårdslöshet, har lättare att efteråt förhålla sig till det som blir nödvändigt att göra för att klara sig i sådana lägen – oavsett hur oerhörda svek, grymheter och förödmjukelser det handlar om. Men de är samtidigt tröttsamma när de tjarar om betydelsen av insikten att deras främsta plikt är att överleva. Inte för att kunna berätta, som det i romantiska ordalag gärna framställs av utomstående, utan för sin egen skull. Att många av dessa personer med tiden just har berättat är inte orsaken till överlevnaden, utan något de i efterhand under våndor funnit sig tvingade till, för att sona det som krävdes av dem för att sedan kunna stå med livet i behåll. Men att det finns någon att skylla på verkar likväl mildra skulden och skammen över gärningarna som förklarar berättarens existens; den ondes roll i sagan är inte att skänka livskraft, utan att i efterhand bistå med absolution.

Själv har hon ingen vedersakare att peka ut och har därför aldrig sett någon mening med att avslöja sin historia. Hon lever med sin överlevnad och allt vad den innebär varje dag, med morgonens panik, sträva smekningar som sveder kinden, ljudet av hårtestarna som rivs loss och svålens hala motstånd under fotsulorna när hon häver sig upp mot ljuset och ytan.

*

Men idag, när en sen maj burit med sig en mild lyster i inandningsluften, fylls kroppen med en plötslig och sjungande rymd. Hon bestämmer sig för en promenad, som så ofta när helgen hindrar henne från att svepa sig i den glömska som arbetet på stiftelseförvaltningen erbjuder. Inga statuter, skrivelser, räkenskaper eller investeringsplaner att nagelfära – hon hade gärna tagit hem det som ligger och väntar för att hålla sig sysselsatt över helgen, men det medger inte banksekretessen. Så det har fått bli andra lösningar, som simturen och bastun och tuppluren i båset på Sturebadet, eller rundorna på Nationalmuseum. Idag väljer hon en tur till Djurgården, så enkel att nå från våningen strax nedanför Karlaplan. Hon behöver bara otåligt invänta den skramlande hissen – pittoreskt elegant med sin polerade mahogny och ålderdomliga grind, men allt annat än rymlig och effektiv – kliva ut genom porten och sedan följa dragningskraften ned mot bron. Självklart väljer hon den lugna sidan av ön, längs kanalen och den långdragna viken. Ibland, när hon tappar orken, blir det Djurgårdsbrunnensbron över till gårdetsidan och lunch på värdshuset, men oftast går hon längre: till Thielska eller som idag ända ut till Blockhusuddens spets, för att sedan, efter ett stopp på kaféet, ta sextionians ringlande väg tillbaka.

Väl på uteserveringen alldeles intill vattnet, med utsikt över Stockholms inlopp och Nackas höjder på andra sidan, drar hon upp Hermès-scarfen över huvudet. Den har ett klassiskt ridmotiv i dämpat brunt och matt tegelrött mot en crème-

gul bakgrund. Hon fick den av mamma på artonårsdagen med förmaningen att nu gick det inte ann "att hålla på att flicka sig" längre. Sedan dess har hon vant sig vid att bära den som sjalett på promenader när hon behöver tukta håret från att falla i ansiktet eller fara omkring. Som nu i den byiga försommarvinden. Som då, oavsett väder. Trots att tiden när det inte riktigt passade sig för en ung kvinna av bättre familj att ensam ta sig till saluhall eller göra sysslor utanför hemmet med frisyren blottad för länge sedan passerats, hade sjaletten ändå utsagt förblivit konvensans i de kretsar hennes familj ville tillhöra. Redan då var det förstås en anakronism och numera är den rentav pinsam. Hon undrar ibland om någon tror att hon är muslim. Inte de som kan tyda tecknen förstås; Kennedy-loafers så här till vardags, den diskreta pärlan i den klassiskt formgivna guldringen, Burberry-kappan halvknäppt i värmen och byxorna från Harrods – bland vännerna är hon tolererad som lite egen-sinnig tack vare sin i övrigt oantastligt lågmälda elegans. Men alla de andra, de som svärmar runtom henne i bussar och butiker och på gator, och dem som hon för en kort stund var så innerligt nära, djupt därnere i det iskalla våta, innan hon nådde ytan tack vare deras kroppar, utan vilka ingenting funnes att ta spjärn mot.

Lite otåligt lägger hon benen i kors medan hon rör i kaffet och betraktar den stora, vita passagerarfärjan som i långsamt majestät stävar fram bakom Fjäderholmarna därute. Slinter plötsligt till med skeden och välter nästan koppen, samtidigt som strupen blir iskall av luften som strömmar ned i lungorna av det häftiga, djupa andetaget. Men det är bara luft. Hon finner sig och hindrar kaffet att förspillas med en mjuk handrörelse, samtidigt som hon kväver utropet på väg upp ur strupen och tvingar undan blicken från fartyget.

Den faller på en plätt en bit bort, där en pojke på kanske åtta, nio år har funnit sig tillrätta i gruset, halvt om halvt i lövverksskugga under en av aplarna. Hjärtat slår lugnare och hon anstränger sig att hålla siktet kvar i samma riktning. Hon är inte särskilt bra på det här med barn, så hon blir förvånad när hon så omedelbart bildar sig en uppfattning om hans ålder. Han har tjockt och lockigt svart hår, lite bångstyrt och med en lyster av spridda, mörkt blåviolettera dagar i de ojämnna strålarna av solljus som tränger genom löven. Han bär blåjeans och en ljusgrå sådan där amerikansk bomullsjacka med huva, som en munkkåpa. På fötterna har han gymnastiskor, vilka hon av kollegornas skratt på kontoret förstått inte heter så längre, men hon kan just nu inte komma på vad de kallas; inte tenniskor heller, något engelskt. Platt på rumpan sitter han, med benen isär, lite krökta med fotulorna inåt, och överkroppen lätt böjd med ansiktet mot marken, där han gör någonting med händerna som hon inte kan se. Han verkar koncentrerad och samtidigt uppspelt, men på ett lugnt sätt. Hon tänker plötsligt att han kanske leker krig, det minns hon att pojkarna hon växte upp med ofta gjorde när de satt så där, ofta två mittemot varandra i gemensam syssla. De små, formgjutna plastsoldaterna som var gröna eller grå syntes inte om man inte gick väldigt nära, men det gjorde hon

bara gjort en gång och blev då hastigt bortkörd. Den här pojken har samma slags hållning och rörelser, men framför allt ger han samma intryck bakifrån; axlarnas mjuka rullning, ryggens krökning, små nickningar då och då som om han pratar tyst för sig själv. Stilla i övrigt.

Jonas, var det inte så han hette? Minnet från barndomen framträder allt tydligare, efter att det manats fram av pojken i gruset under trädet därborta. Hon minns att hon som liten lekte med honom många gånger. När hans vanliga kamrater inte var i närheten då förstås. Risker att hånas för "tjejtjusare" gjorde avskildhet nödvändig. Hon själv hade den största förståelse. Tanken att bli utsedd till "pojkflicka" var outhärdlig. Självklart är det här hennes vuxna rekonstruktion, inget som någon av dem artikulerade eller ens anade som barn; i all enkelhet såg de till att bara söka varandras sällskap skyddade från andras blickar. Gärna i uthuset, som pappa så gott som varje månad gick i ed på att antingen låta riva eller renovera, innan familjen slutligen flyttade till fashionablare adresser. Byggnaden härstammade från en tid då Lidingö var rena landsbygden. En gång kanske den varit en verkstads- och upplagsbod – en hörna verkade till och med ha hyst djur, kanske höns eller getter? Därför lämnades den orörd och utan tillsyn, full av fantasieggande kvarlämningar och med många ytor och skrymslen för deras gemensamma föreställningsförmåga att omvandla till vad som helst. En gammal, sliten sågbock blev en dinosaur, häst, elefant eller drake; det hö- och stoftbemängda golvet en oändlig stäpp där de spårade och navigerade; rostiga verktyg förvandlades till trollspön, fantastiska vapen eller magiska föremål.

Hon minns plötsligt att Jonas ögon var blekt blå och att de en gång med stort allvar pussades på munnen i dunklet under den nötta hyvelbänk som just då föreställde deras gemensamma hem. Vägleda av lösryckta fraser de hört från vuxna kom de förnuftigt överens om att det var tryggare för båda om de gifte sig innan de gav sig ut på vad det nu än var för äventyr som planerades – kyssten beseglade det nya tillståndet.

Mamma dog för kanske tio år sedan och innan dess hade hon vårdats ett drygt decennium för åldersdemens efter det att pappa ryckts bort. Kort dessförinnan hade han avvecklat den affärsrörelse som möjliggjort klassresan från enkel ämbetsmannaställning till societetens höjder, och det var meningen att de till slut skulle leva "de goda dagarna tillsammans", som han brukade säga. Hon tänker verkligen så, inte att han dog eller avled, utan att han bokstavligen snappades från dem av någon ond makt, slets ur deras famn just när hon själv på allvar börjat överväga att trots allt försöka bilda familj. Antagligen ett beslut i symbios med pappas ofta uttryckta längtan att få bli morfar, tänker hon nu. En åtta år äldre bror arbetade utomlands och skulle på grund av omständigheter som aldrig fick uttalas definitivt inte föra släktens namn vidare, det var pappa fullt införstådd med. Men driften hon känt spi-

ra försvann som i ett trollslag när den framrusande cancern åt upp honom inifrån. Hon hann knappt förstå vad som skedde innan hon stod där utanför Lidingö kyrka med mamma under armen, så att hon inte skulle råka gå fel när de skulle ta emot kondoleanserna vid kistan. Brodern tvekande ett halvsteg bakom, hastigt influgnen från São Paulo; han tog morgonplanet hem dagen efter. Idag har hon svårt att avgöra om moderns symtom funnits redan tidigare och att dödsfallet bara fått den åldrade kvinnan att släppa alla ansträngningar att fungera normalt, eller om chocken över makens plötsliga frånfalle varit just det som utlöst demensen. I vilket fall har hon därefter aldrig känt någon önskan om en egen familj. Det var en av de fantastiska sakerna med Göran; att han redan hade det bakom sig och såg fram emot något annat i deras gemenskap.

Det är verkligen inte så att hon ogillar barn, men de är mysterier för henne och därför ofta skrämmande; deras sätt att bete sig och tänka, att hela tiden vara i rörelse i all sin litenhet, att inte gå att få fatt i även när de är kroppsligt stilla. Hon har med tiden förstått från bekanta att detta också är något som föräldrar kämpar med. Minnen från den egna uppväxten blir på något märkligt sätt skymda i relationen till de barn man möter som vuxen. Barndomsminnena går att återkalla förstås, men det som sker är inte att den vuxne då antar barnets perspektiv. Snarare repeterar man mönster hos de vuxna man själv mött som barn, alldeles oaktat hur man då upplevde dessa skeenden. I en sällsynt stund av uppriktighet med pappa, när han förstått att döden var oundviklig men innan han fick för ont för längre samtal, berättade hon det här för honom och han nickade med värme och sade att det är så traditioner bevaras.

De hade några sådana stunder av förtrolighet under hennes uppväxt och hon vårdar dem alla som förtrollade reservat i en relation som annars mest bestod av frånvaro och konvens. På samma sätt var det med mamma – även om hon fysiskt sett fanns på plats i högsta grad så var det till priset av ett märkbart avståndstagande. Att ha kommit upp sig innebar en evig men omöjlig kamp att bli en del av något som inte gick att nå, annat än för den kommande generationen, dottern som skulle förverkliga drömmen om upphöjelse. Hon började tidigt ana att hennes mor skydde henne, men utan att förstå varför och med barnets logik drog hon först slutsatsen att något var fel på henne själv. Men det spelade ingen roll hur välartad, lydig och vän hon gjorde sig, mammas bortvändhet bara ökade, desto mer smärtsam genom intimiteten i det dagliga, där de gick om varandra under samma tak i väntan på att pappa till slut skulle återvända från någon affärsresa eller ett sent styrelsemöte. Men i de sena tonåren började hon få ögon att se moderns avståndstagande för vad det var: hennes påtagliga och växande rädsla för sin dotter: varelsen som skulle förverkliga hennes egen allra innersta livsdröm och därmed samtidigt utgöra det yttersta beviset på hennes egen underlägsenhet. I ett slag klarnade de lager av dunkla känslor som svept genom henne varje gång de strategiskt bytt bostad, steg

för steg från den smått bonniga utkanten på Lidingö till kvarteren som räknades på ön, och slutligen våningen på Riddargatan. Hon själv är, när allt kommer omkring, inte annorlunda än sina bekanta. Trots deras skilda erfarenheter av konkret familjebildning gör inte heller hon mycket annat i sitt förhållande till barn än att upprepa det hon en gång själv fått sig till livs.

Men med pojken därborta är det annorlunda på något vis. Till sin egen stora häpnad upptäcker hon att hon är nyfiken på vad det är han gör. Inte så mycket vad han konkret har i händerna, utan med det som är betydligt svårare att se. Hon vet ju att även om det bara är några små pinnar eller stenar han sysselsätter sig med, så kan dessa vara vad som helst i leken. Det är en av de saker som alltid skrämt henne med barn efter att insikten om mammas avståndstagande smugit sig på henne. Det är förstås en omöjlig uppgift att lista ut vad det kan vara så här på håll och även nära inpå skulle det finnas miljontals möjligheter, de flesta utanför hennes föreställningsvärld. Hon inser att bara ett samtal kan leda henne rätt och utan att tänka vidare på saken reser hon sig och tar kliven över gruset, sätter sig på huk intill, noterar det förvånade och frågande ansiktet som vänds upp mot henne, ögonen kisande mot solstrålen som silas ned genom löven och bländar. Hon öppnar munnen innan hon hinner ångra sig:

”Det ser så spännande ut, det du gör. Vad är det?”

*

Kvinnan som plötsligt uppenbarar sig där invid honom gör honom både glad och lite rädd. Det har varit ensamt att fördriva tiden utom hörhåll för mamma och pappa när de ska ”prata om något allvarligt, spring och lek därborta vid trädet så länge, vi är klara strax”. Han hatar ordet ”strax”, det är ett ljug som utlovar en kort väntan som i verkligheten alltid är mycket längre. Så han blir glad över det överraskande sällskapet. Särskilt tycker han om att hon inte gör sig till, bara sjunker ned på huk och börjar prata som till vem som helst. Hon är väldigt svensk men har ändå täckt håret, ser han och lugnas ännu lite mer. Vacker också, fast hon verkar rätt gammal – äldre än mamma, tror han.

Hon är nog snäll, bestämmer han sig för, men han anar mer än ser något annat bakom också. Det finns liksom en tyngd i hela henne som måste ha varit där jättelänge. Som när de fina stenarna han samlat och förvarar i en av pappas raggsockor, hängd på en krok i hans rum, töjer ut den och får sockans maskor att omärkligt men obönhörligt öppna sig och hela sockan att långsamt bli längre och längre och närma sig golvet. Hon verkar veta om sin börda, för han märker att hon anstränger sig för att den inte ska synas. Han tänker att det måste vara jobbigt att bära något så tungt så länge och undrar vad slags stenar hon bär och på vilket sätt

hon töjts ut av dem. Vad händer först – med en människa eller en socka? Tvingar stenarna sockan att slutligen nå golvet och avsluta tyngdkraftens tvång, eller blir maskorna så uttöjda att stenarna faller ut och processen avbrytas? En sak förstår han: att en människa som utsatts för något sådant aldrig, lika lite som en socka, kan återfå sin ursprungliga spänst och form.

Därför tar han hennes maskerade tungsinnighet för given, accepterar den så som varje barn med bedräglig lätthet instinktivt bär de vuxnas bördor som vore de självklarheter. När hon frågar vad han gör svarar han utan åthävor. Förklarar när hon verkar oförstående inför hans inledande beskrivning – konstigt nog verkar hon tro att han leker krig. Men hans fantasier har aldrig handlat om sådant, utan om annat som det inte finns färdiga filmer eller spel om på surfplattan där hemma. Till exempel om hur det hade varit om han haft en massa syskon som han kunde springa omkring ute med utan vuxna som vaktade. Eller om han varit en fisk som kunde leva djupt nere i havet och träffa krabbor och sjöstjärnor eller andra varelser, som SvampBob. Eller om han fått vara med på en riktig båt, som den stora, vita som gick förbi där utanför alldeles nyss, och kunde åka långt, långt bort. När han berättar det blir hon först tyst och verkar försvinna en stund, så där som mamma och pappa gör mer och mer när han pratar om vad de ska göra i sommar och nästa år. Men kvinnan sitter kvar – på huk, han tänker att hon antagligen inte vill smutsa ned kappan – och efter en stund återkommer hon, han känner det i kroppen, ser det i hennes ansikte.

”Så vem träffar du mer där nere, om du är en fisk?”

”Vet inte ... en bläckfisk kanske?”

”Ja, en bläckfisk! Som kan skriva med sitt eget bläck, vad säger du om det? Och en sjöhäst.”

”Då måste någon rida på den ju, om det är en häst, jag tror det är en jockey.”

”Det vet du vad det är?”

”Ja, för pappa har ju en på en flaska i badrummet och han har berättat att det är en som har en sådan där rund hjälm och rider på hästar.”

”Just det, rider ikapp, i en sorts tävling.”

”Jag har aldrig varit på en sådan.”

”Men nu kan du det, under vattnet!” Hon pekar entusiastiskt på pinnen de just bestämt är en sjöhäst.

”Då måste vi ju ha flera, en till i vart fall.”

”Den här då!” Han håller upp en nästan vit sten. ”Man ska tävla runt, runt, som på en bana.”

”Och runtikring står alla och hejar. Jag tror det bubblar när de hejar!”

”Det tror jag också. Men hur ska de kunna starta?”

”Någon måste ropa: ’klara, färdiga, gå!’ ju, eller skjuta med en sådan där

pistol, eller ringa i en klocka. Mamma hoppade längdhopp och var jättebra när hon var ung, då sprang andra runt, runt på en bana också, och då sköt någon med pistol för att starta, har hon sagt.”

”Då har vi en pistol, men hur låter den under vattnet?”

De börjar båda fnissa när han härmar hur han tror det låter; som en nyårsraket instängd i buldeg. Så fortsätter de leken, absorberade. Mitt i alltihop får jockeyn ett namn. Och så även hästen, sjöstjärnorna och musslorna och de andra. Tiden försvinner och han vet inte hur lång tid som gått när han anar mammas och pappas blickar bortifrån där de sitter, och förstår att de är färdiga med sitt allvar för den här gången. Kvinnan märker det också och med ens är leken över, oceanens gröna vatten sveps undan i ett nafs och de är tillbaka på torra land. Hon ser vänligt på honom ett kort ögonblick som känns som en evighet, och han ser att maskorna måste ha töjts ut så att stenarna trillat ur. Hon reser sig och slätar ut kappan, går fram mot mammas och pappas bord, och han hör på håll hur hon hälsar på ett artigare sätt än han någonsin tidigare upplevt. Hon berömmar honom och hans fantasi, trycker båda deras händer, säger säkert sitt namn, men det uppfattar han inte. Vänder sig om och vinkar innan hon går iväg bort över gruset tillbaka mot busshållplatsen.

”Glöm inte Göran!” ropar han och håller upp jockeyn, som är en pinne, så att hon ska se.

Hon stannar till. Plötsligt, som att hon blivit överrumplad, men utan att rycka till. Vänder sig om och vinkar igen.

”Hej då, Göran, ha det så bra!”

Hon ropar inte högt, men han hör hennes röst tydligt innan hon ler igen och går vidare mot busshållplatsen, medan hon med händerna knyter upp sjalen och låter den glida ned så att den bara skyler halsen. Det rågblonda håret fladdrar lite i vinden och han ser hur hon ökar på stegen när ljudet av en buss som startar motorn hörs på avstånd.

*

Det är först när bussen passerar Nordiska museet som det slår henne att hon aldrig frågade efter hans namn. Eller lät honom veta sitt eget. Ställd inför pojkens föräldrar gjorde hon som hon uppfostrats till, var enkel och artig och öppen; tog i hand, mötte vänligt deras blickar och sade sitt namn. Allt annat vore otänkbart. De sade sina, hon tycker sig minnas att kvinnan hette Leila och mannen något utländskt som inte ville fastna. De verkade inte förvånas av hennes uppträdande, något som annars ofta inträffade i möten med enklare människor. Men pojken kopplade av någon anledning ur de vanliga sociala instinkterna. Nu skäms hon lite över att hon var så ohövlig mot honom, men överrumplas mest av den lättnad som sveper som en

våg genom kroppen.

När hon kliver av vid Djurgårdsbron och korsar Strandvägen har moln dragit in på himlen, samtidigt som solen sjunkit såpass att den inte längre värmer nämnvärt, även om det kommer att vara ljus flera timmar till. Hon sveper kappan om sig och tänker plötsligt att i morgon ska hon begära förflyttning, eller rentav säga upp sig. Det får vara nog nu. Nog med att sitta där i det döda palatset i hörnan framför reflexerna från vad som måste vara landets sämst placerade fontänstrålar kring glasobelisken som kollegerna på banken föraktfullt kallar sossesorren. Känslan av befrielse som sköljer över henne är omedelbar. Varför inte lämna med en gång? Bara låta bli att gå till kontoret på måndag? Låta halvgjorda analyser och tabeller ligga där hon lämnade dem på skrivbordet? Råd har hon och skulle det mot all förmodan uppstå problem kan hon alltid sälja våningen och köpa sig en tvåa på Knivsöder, som hon hört numera är mycket tryggt. Den är ändå för stor, särskilt om hon äntligen gör slag i saken och slutar upp med dessa hopplösa bjudningar. Inne i trapphuset bestämmer hon sig definitivt och trycker otåligt på hissknappen, som om en snabbare transport upp till lägenhetsdörren skulle göra skillnad.

Under den ryckiga färden uppåt tänker hon, med en sarkasm hon inte kan minnas att hon någonsin uppbådat tidigare, att nu brister väl något och så är det slut på sagan: hissvajern går av eller hjärtat stannar just när det håller på att bli något av livet. Men ingenting händer och hon kan i godan ro låsa upp ytterdörren, samtidigt som hon hör ett skramlande ljud nerifrån när porten öppnas och någon av husets barnfamiljer kommer hem från dagens utflykt eller vad det nu kan vara. Hon är inne innan de hunnit trycka ned hissen.

Hallen är tyst, liksom korridoren som leder längre in; mörk men med ett starkt ljus i bortre änden, där den öppnar sig mot vardagsrummet. Öppnar sig som livet hon plötsligt fått fatt på och med ens kan se framför sig. Hon sparkar av sig skorna och krånglar sig ur kappan men struntar i galge, hänger upp den på en av krokarna i stället. Går genom den dunkla passagen mot det bländande solljuset som väller in genom vardagsrumsfönstrens generösa västerläge. Flyter lätt utan minsta spjörn under fotsulorna, kliver ut i det vita.

Signalen på dörrklockan får henne att hoppa till och gör henne omedelbart desorienterad. Ännu bländad vänder hon instinktivt tillbaka in i dunklet, hallen är med ens en svart tunnel. Titthålet i dörren blir oanvändbart för hennes solblinda ögon och när hon vrider om vredet för att låsa upp dansar ännu svarta och vita fläckar i synfältet. Där utanför står barnfamiljen som kom in genom porten just som hon stängde dörren om sig, så mycket kan hon se; två vuxna och en mindre, alla med suddiga konturer och dimmiga ansikten. Kan de ha tappat nyckeln och vill låna telefonen? Men alla har ju mobiler nu för tiden. Den lilla, som hon inte kan se om det är en flicka eller pojke, håller fram sin hand på ett konstigt sätt, som för att visa nå-

got.

Hon öppnar munnen för att artigt be dem dra åt fanders. Hon har precis vunnit tillbaka sitt liv och har inte utrymme för andras trivialiteter. Har de slarvat bort sin nyckel får de ordna det på annat sätt. Men innan något ljud hunnit komma ur hennes mun talar barnet:

”Jag glömde Göran!”

*

Många år senare minns hon ännu hur klenroget hon betraktade pojken i trapphuset medan hans ansikte klarnade för henne. Hon vände blicken mot de vuxna som hon hälsat på för bara en knapp halvtimme sedan, med munnen ännu öppen av häpnad och inte ens en vokal på väg genom strupen.

Det var kvinnan som tog till orda, hon kunde nu höra en lätt brytning i hennes röst; inte mycket, bara som en skir hinna:

”Ni var så snäll mot Sina och vi har ingen annanstans att vända oss.”

”Vi ber så oerhört mycket om ursäkt!” inflikade mannen och sänkte blicken mot golvet.

Hon började återfå fattningen och även se dem klarare framför sig. Hon insåg att kvinnan bar en sjal, inte olik hennes egen sjalett men större och med ett mer blommigt mönster. Det var ingenting hon tänkt på ute på udden, men sjal även inomhus – en slöja?

”Men hur kunde ni ... ? Följde ni efter mig?”

Hon försökte dölja upprördheten som växte i henne.

”Du sade ditt namn”, svarade mannen enkelt och verkade inte uppfatta undertonen av anklagelse. Hans brytning var grövre.

De är invandrare, tänkte hon och försökte hålla tillbaka rädslan som vaknade till liv.

”Det är inte så vanligt och med en sådan här är det lätt att hitta adressen.” Han höll fram en stor mobil.

Långt senare minns hon hur hon stirrade på apparaten och förstod vad han sagt, men inte hur detta skulle förklara handlingen han utfört. Varför hennes artighet och hyfs hade utnyttjats på ett sätt som fick henne att känna sig så smutsig. Men hon förblev tyst och han fortsatte:

”Vi bestämde oss redan när du gick till bussen. Vi hade parkerat bilen i närheten och körde förbi er på vägen. Du såg oss inte, men vi stod snett över gatan när du gick in genom porten.”

Hon var ovan att behöva freda sig, inte sedan den gången då djurets instinkter tagit över i isvattnets mörker. Men nu var gränsen nådd, hon måste göra något. Hon drog in andan, men kvinnan hann före:

”Det är inte bra, man gör inte så här. Fel. Vi förstår det.” Hon nickade intensivt med allvarlig min. ”Men det är för Sina och vi är desperata.” Hon gestikulerade mot pojken. ”Du förstår ju säkert att vi är flyktingar, men vi var inte alltid det. Vi kom hit för att min man fick ett arbete, ett bra arbete, som ekonom.”

Flyktingar. Ordet som dominerat rubriker, utsändningar och politik under flera års tid manade fram bilder i hennes inre, bilder som hörde till nattens maror. Överfulla båtar, det iskalla havet, kropparna där nere, huvudsvålarna och hårtestarna. Hon uppfattade knappt när kvinnan nämnde namnet på ett stort globalt konglomerat som hon kände till väl. Hon lyssnade på den snabbt sammanfattade berättelsen om hur de bott i Stockholm i tio år, hur Sina som pojken alltså hette fötts på Södersjukhuset, men att det blivit neddragningar på mannens företag och att han förlorat sitt uppehållstillstånd. Samtidigt blev situationen i deras hemland allt svårare, särskilt för sådana som dem, välutbildade som kom från nordöstra delen och öppet hade sympatiserat med det nu förbjudna liberala oppositionspartiet. Så de sökte asyl, men efter en lång utredning blev det avslag och igår hade det sista överklagandet avvisats.

”Så nu går vi under jorden”, förklarade kvinnan enkelt i soffan.

Det är en detalj som minnet inte bevarat, men under berättelsen måste hon ha bjudit dem att stiga in, för vid det här laget satt de i vardagsrummet. Solen hade hunnit sjunka en smula, så ljuset var inte fullt lika bländande. Men ändå bar det ännu spår av det nya livets frihet hon badat i, då hon klivit ut i det alldeles nyss. Innan dörrklockan vände upp och ned på världen.

Hon samlade sig och tryckte undan bilderna av medelhavets kaos. Letade sig tillbaka mot det som hon med deras hjälp – med pojken Sinas hjälp – återvunnit under bussresan tillbaka över ön; mot ljuset som för en kort stund omslutit henne.

”Jag förstår”, svarade hon till slut, ”men ni måste förstå! Jag vet inte någonting om hur man gömmer en flykting.” Hon dröjde lite, ”eller ... hur är det man brukar säga? ... Lever utanför samhället?”

I samma stund insåg hon hur fel hon hade: Jag vet allt om det där, bara inte på det sättet.

”Det är inte så vi menar”, mannen tog till orda.

De själva hade någonstans att ta vägen, men de kunde omöjligen ta med Sina in i det livet, förklarade han. Det var för farligt och osäkert och han skulle aldrig få någon utbildning. Hon vände blicken mot pojken, som satt alldeles stilla och tyst i en av fåtöljerna med ansiktet bortvänt och tittade ut genom fönstret.

”Men att vara med sina föräldrar måste väl ändå vara viktigast?” Hon hörde upprördheten i sin röst, men kände ingen inombords. Tvivel var vad hon kände, insåg hon. Varför skulle det vara viktigast, vad har hon att peka på som skulle tala för det?

Kvinnan log milt och sorgset, skakade sedan mjukt på huvudet.

”Vi förstår att det kan verka självklart när man är uppvuxen i Sverige.”

Kvinnan fullföljde aldrig tanken, men hennes ord hade samma verkan som om hon svept med handen mot våningen och klargjort att hon dessutom menade: att ha fått ha det så här. Hon fortsatte:

”Men våran erfarenhet är en annan, vårt lands erfarenhet, vårt folks. Även om många av oss heller aldrig lärt sig läxan. Man måste tänka längre än här och nu, det var därför vi en gång gav oss av. Att lämna sitt barn i goda händer med ... bättre ... förutsättningar, heter det så?”

Hon sneglade på sin man och fortsatte:

”Det är inte ett svek, det skapar hopp. Det kan kännas som att familjen är det viktigaste av allt, att hålla den samman, särskilt när man har det svårt. Men det är inget annat än en djurisk instinkt. Jag har läst biologi på universitetet”, tillade hon och nickade.

Pojken satt kvar i sin fåtölj, men hade nu vänt sig från fönstret och såg intensivt på henne medan han höll sig fast med båda händerna i ytterkanten på sitsen. Mannen tittade på klockan. Hon såg att den var av ett ansett märke, med smakfull formgivning. Han måste ha haft ett bra jobb, tänkte hon, kanske kommer han rentav från bättre förhållanden i sitt hemland. Han suckade tungt och höjde blicken.

”Tåget går om två timmar.”

Många år senare minns hon allt detta och tänker särskilt på just den repliken. Hon tänker att den på något vis måste ha mobiliserat och fokuserat allt det som frigjorts i henne under dagen; under stunden med pojken – med Sina – i de lövsilade solstrålarna under apelnens grenverk.

Hur hon sedan följde honom till skolan varje dag till sommarlovet början: utrymmet av tid som hon kunde utnyttja för att veckla ut sina nyvunna vingar till fullo. Mötet med advokaten som sedermera förmedlade kontakterna i Bulgarien, de förfälskade adoptions- och identitetsdokumenten som i och för sig kostade, men ändå var billigare än hon väntat sig. Uppfinnandet av en fiktiv väninna hon skulle ha lärt känna i unga år och som inga av hennes nuvarande bekanta kände till. En kvinna av börd som förlorat allt genom kommunismen, men ändå gjort en strålande karriär på handelsministeriet. När hon återkom med alla pappren i ordning hade myndigheterna ingenting att invända. Hon behövde bara redogöra för bakgrunden helt kort; advokatens förarbete hade varit oklanderligt även i det avseendet att de redan från början tycktes utgå från att hon var höjd över varje misstanke. I bekantskapskretsen kom historien om väninnans hastiga sjukdom och plötsliga vädjan om hjälp till ungdomsvännen att bli en enkel ingång till acceptans av hennes nya situation. Solidaritet mellan likar i de bättre kretsarna, med all den diskretion konvensansen kräver, fortsätter än idag att uttryckas med en kort nick av gillande samförstånd som gör vidare underhandling överflödig.

I samma papper fick Sina bli till Simon. Hon tänkte att det skulle bli enklast så, till exempel om pojken skulle råka säga fel i något sammanhang, då lät det tillräckligt likt. Pojken accepterade dock utan vidare allvaret med vilket hon inpräntade vikten av att tillägna sig det nya namnet och helt glömma det gamla. När han blev lite äldre berättade han visserligen ibland att han drömt ”om Sina”, och hon blev ibland orolig att han skulle få någon slags oresonlig drift att berätta för andra hur det låg till. Men så småningom insåg hon att han då inte menat sig själv som liten, att han med barnets anpassning till vad som varit nödvändigt effektivt suddat ut den minnesbilden. Kvar fanns bara en symbol för något fördolt och mystiskt, något som i sömnens gränslösa marker kunde göra sig påmint, men som han inte längre förmådde redogöra för i konkreta termer.

Hon ska tänka på allt detta när hon vinkar av honom vid landgången till det kryssningsfartyg som ska ta honom och vännerna från gymnasiet på en fyra veckors seglats kring Medelhavet för att fira studenten. Familjerna har gemensamt arrangerat överraskningen, delvis med hjälp från en av fäderna som har goda kontakter i rederibranschen. Simon ska sedan kliva av i London under återfärden, för att inrätta sig inför juridikstudierna i Oxford. Vem vet om hon någonsin får se sin pojke igen. Siktet är inställt på en internationell karriär, han har redan praktiserat på Röda Korset och Världshälsoorganisationen i Genève och då haft möjlighet att även knyta kontakter inom bankväsendet.

Kanske drömmer han fortfarande om Sina? Sedan de gångerna för många år sedan har han inte berättat något mer om dem. De har väl egentligen aldrig kommit varandra så nära, tvingas hon acceptera. Hon har sört för honom så gott hon förmått och betydelsen av detta i hennes eget liv har aldrig bleknat. Men han har varit ett slutet barn, mäktig alla konvensans sociala former och omtyckt överallt, men för henne fortsatt dold. Kanske kommer han, med alla de färdigheter han snart ska besitta, att börja söka efter Sinas rötter mer på allvar. Kanske förblir han bara avlägsen ändå.

Hon ska ändå fortsätta tänka på hur självklart det var den där gången: att låta honom fylla det rum av ljus han öppnat i henne genom leken under löverket. Hon ska tänka på hur hon burit honom och bär honom vidare, fredar honom från att själv behöva ta spjärn mot alla huvudsvålar hon så väl vet att han likväl måste kliva på för att kunna fortsätta att andas. Hålla honom högt, högt upp mot ljuset: högt över ytan.

Not:

Redaktionell granskning: Nina Katarina Karlsson, Ulrika Jannert Kallenberg

Korrekturgranskning: Ulrika Jannert Kallenberg